

Погорецький Микола Анатолійович,
доктор юридичних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПРАВО НА АПЕЛЯЦІЮ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: СТАНДАРТИ ЄСПЛ ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА

Право на апеляційне оскарження є складовою права на справедливий суд, гарантованого ст. 129 Конституції України, ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 2 Протоколу № 7 до неї. Це право забезпечує додатковий рівень захисту від судових помилок, а також сприяє зміцненню довіри до судової системи. Однак його ефективність залежить не лише від формального закріплення, а й від реальних можливостей особи скористатися цим механізмом.

Актуальність теми зумовлена наявністю суттєвих проблем у реалізації цього права в Україні: надмірна процесуальна формалізація, складність процедур, обмеження участі обвинуваченого в апеляційному розгляді, а також недостатній аналіз доказів апеляційними судами. У цьому контексті практика ЄСПЛ пропонує чіткі орієнтири щодо меж допустимого обмеження права на апеляцію, критеріїв ефективності перегляду справи та стандартів участі сторін у процесі.

Європейський суд з прав людини не вимагає створення системи багатоінстанційного судочинства, однак якщо в національній системі передбачено апеляцію, то застосовуються всі процесуальні гарантії. Зокрема, в рішенні у справі «Dorado Baúlde v. Spain» ЄСПЛ визнав, що навіть обмежений за обсягом апеляційний перегляд відповідає вимогам ст. 2 Протоколу № 7, якщо особа мала реальну можливість скористатися ним. Натомість у справі «Krombach v. France» встановлено порушення, оскільки засуджений заочно не мав жодної можливості подати апеляцію.

Важливою є також позиція ЄСПЛ щодо угод про визнання винуватості. У справі «Natsvlshvili and Togonidze v. Georgia» Суд підтвердив, що відмова від права на апеляцію може бути прийнятною, якщо вона є добровільною, поінформованою та чітко передбаченою законом. Це має особливе значення для України, де кількість угод про визнання винуватості зростає, а

забезпечення прав учасників таких угод потребує додаткового захисту.

Рішення у справі «*Ruslan Yakovenko v. Ukraine*» демонструє ще одну проблему: апеляція не повинна створювати додаткове обтяження для особи. Там ЄСПЛ встановив, що продовження тримання під вартою після закінчення строку, визначеного вироком, є непропорційним тиском, що фактично змушувало особу відмовитися від апеляції задля швидшого звільнення. Це становить порушення суті права на апеляцію.

Щодо особистої участі обвинуваченого, ЄСПЛ не вимагає її в кожному випадку. Але коли апеляційний суд має повноваження на повторне дослідження доказів або фактичних обставин – така присутність необхідна. У справі «*Sobolewski v. Poland*» було визнано порушення через необґрунтовану відмову допустити обвинуваченого до участі в апеляції, що торкалася не лише права, а й фактів. Суд підкреслив, що право бути присутнім пов'язане із забезпеченням рівності сторін і змагальності.

Також ЄСПЛ визнає, що слухання за відсутності обвинуваченого можливе лише у випадках добровільної відмови або явного ухилення. У будь-якому разі суд має переконатись у поінформованості особи та її свідомій відмові. У практиці ЄСПЛ сформовано підхід, за яким слухання без участі обвинуваченого, якщо він не був повідомлений або не мав змоги реалізувати своє право, визнається несправедливим.

Процесуальні бар'єри (наприклад, надто стислі строки оскарження, складність процедури, проблеми з доступом до захисника) можуть становити порушення Конвенції. ЄСПЛ у таких випадках вказує, що формалізм не може переважати над сутністю права. Це особливо важливо в контексті українського процесуального права, яке потребує дерегуляції і гуманізації.

Крім справ, згаданих вище, важливо звернутися до положень Хартії ЄС про основні права (ст. 47) та Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R(94)12, які визначають, що судовий перегляд має здійснюватися щонайменше у двох інстанціях. Цей стандарт має бути взятий до уваги при оцінці системності апеляційного перегляду в Україні.

Таким чином, апеляційне провадження повинно забезпечувати не лише формальну можливість подати скаргу, але й ефективну участь особи у розгляді, дотримання права на захист, перевірку законності та обґрунтованості вироку, а також відповідність усіх процедур засадам справедливого суду.

Українське законодавство в цілому відповідає зазначеним стандартам, однак його імплементація на практиці залишається викликом.

Підсумовуючи викладене, можемо зробити такі узагальнюючі висновки:

1. Право на апеляційний перегляд судових рішень є важливою складовою принципу справедливого судового розгляду, що гарантоване статтею 129 Конституції України, статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та статтею 2 Протоколу № 7 до Конвенції. Аналіз практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) свідчить про те, що право на апеляцію повинно бути не лише формально проголошеним, але й ефективно реалізованим, без створення необґрунтованих процесуальних перешкод.

2. Практика ЄСПЛ у таких ключових справах, як «*Dorado Baúlde v. Spain*», «*Ruslan Yakovenko v. Ukraine*», «*Krombach v. France*», «*Natsvlishvili and Togonidze v. Georgia*», підтверджує, що держави мають широку свободу розсуду щодо форми та меж апеляційного перегляду. Проте ця свобода не є абсолютною і повинна відповідати критеріям ефективності, пропорційності та передбачуваності, не порушуючи при цьому суті права на справедливий суд.

3. Особливо важливим аспектом є забезпечення особистої участі обвинуваченого в апеляційному провадженні. Згідно з практикою ЄСПЛ, така участь є обов'язковою, коли апеляційний суд переоцінює фактичні обставини, може змінити вирок або коли справа потребує оцінки особистості чи психічного стану особи. Недотримання цих вимог може трактуватися як порушення гарантій справедливого судового розгляду.

4. Значною проблемою, яка потребує вирішення в українському законодавстві та судовій практиці, залишається надмірна формалізація процесуальних норм, що ускладнює доступ осіб до ефективного апеляційного захисту. Це стосується, зокрема, необґрунтовано складних процедур подання апеляційних скарг, надмірних вимог щодо форми та строків їх подання, що негативно впливає на реалізацію права на доступ до правосуддя.

5. Незважаючи на загальну відповідність національного законодавства України європейським стандартам, подальшого удосконалення потребують аспекти, пов'язані із забезпеченням процесуальних гарантій у апеляційному провадженні. До таких

аспектів належить уточнення критеріїв допустимості процесуальних обмежень, розширення гарантій особистої присутності обвинуваченого в суді, спрощення та чіткість процесуальних процедур, які мають бути спрямовані на підвищення ефективності апеляційного провадження.

6. Практика ЄСПЛ містить важливі орієнтири для українського законодавця та правозастосовної діяльності у сфері кримінального процесу, особливо щодо допустимості доказів, відкритості й прозорості судових процедур та гарантій доступу до правосуддя. Їх впровадження в національну практику сприятиме зміцненню довіри громадян до судової системи та відповідності останньої міжнародним стандартам.

Таким чином, для забезпечення повної відповідності української системи кримінального судочинства міжнародним стандартам у сфері апеляційного оскарження необхідно продовжити удосконалення законодавчої бази, посилити практичні механізми реалізації прав обвинуваченого, усунути зайві процесуальні бар'єри, забезпечити відкритість і доступність правосуддя відповідно до вимог, сформульованих у практиці Європейського суду з прав людини.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Науково-практичний коментар / Погорецький М.А., Хотинська-Нор О.З., Яновська О.Г. та ін. : за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. А. Погорецького, д-ра юрид. наук, доц. О. З.Хотинської-Нор та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Яновської. Київ: Алерта, 2019. 668 с.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рим, 4 листопада 1950 р. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf

4. Протокол № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Страсбург, 22 листопада 1984 р.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

6. Погорецький М. А. Доступ до правосуддя у практиці Європейського суду з прав людини. Організація роботи та адміністрування в господарських судах України: матеріали науково-практичної конференції (м. Харків, 23–24 квітня 2013 р.). Харків, 2013. С. 123–129.

7. Погорецький М. А., Гриценко І. С. Право на справедливий суд. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2012. № 91. С. 4-7.

8. Погорецький М. А., Яновська О. Г. Відкритість та прозорість судової системи: проблеми реалізації міжнародних стандартів в Україні. Право і громадське суспільство. 2013. № 3. URL: <http://lcslaw.knu.ua/2013-2.pdf>

9. Погорецький М. А., Яновська О. Г. Актуальні питання застосування міжнародних стандартів відкритості судової системи в Україні. *Слово національної школи суддів України*. 2014. № 2 (7). С. 39-48;

10. Погорецький М. А. Хотинська-Нор О. З. Угляд судді, Розсуд судді, Судова дискреція. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2016. Т.19: Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол.: В. Т. Нор (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук. України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2020. С. 868-869.

11. Рішення ЄСПЛ у справі *Dorado Baúlde v. Spain*, заява № 23486/12. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-183437>

12. Рішення ЄСПЛ у справі *Krombach v. France*, заява № 29731/96. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58721>

13. Рішення ЄСПЛ у справі *Natsvlishvili and Togonidze v. Georgia*, заява № 9043/05. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123580>

14. Рішення ЄСПЛ у справі *Ruslan Yakovenko v. Ukraine*, заява № 5425/11. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144753>

15. Рішення ЄСПЛ у справі *Sobolewski v. Poland (No. 2)*, заява № 19867/07. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109570>

16. Хартія Європейського Союзу про основні права (2000/С 364/01), ст. 47. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>

17. Рекомендація № R(94)12 Комітету міністрів Ради Європи «Щодо незалежності, дієвості та ролі суддів». 13 жовтня 1994 р.